

De atleet in minister Koen Geens

Penologische reflecties bij zijn justitieplan

VEERLE SCHEIRS
MAAIKE BECKMANN
KRISTEL BEVENS
STEVEN DE RIDDER
PHILIPPE KENNES
MARIJKE ROOSEN
AN-SOFIE VANHOUCHE^a

Panopticon, 36 (4), 361-374
© 2015 Maklu | ISSN 0771-1409 | July 2015

- ^a De auteurs zijn allen verbonden aan de vakgroep Criminologie, Onderzoeksgroep Crime & Society (CRiS), onderzoekslijn Penalty & Society van de Vrije Universiteit Brussel (Corresp.: veerle.scheirs@vub.ac.be). Deze tekst is het resultaat van een gezamenlijke brainstorm.

1. INLEIDING

Op 18 maart 2015 presenteerde minister van Justitie Koen GEENS zijn lijvig en ambitieus justitieplan.¹ Met de beeldspraak van een hinkstapsprong geeft hij de aanzet tot grondige hervormingen van de burgerlijke procedure, het strafrecht, de strafprocedure en de strafuitvoering. GEENS citeert Dwight EISENHOWER: *'Geen strijd raakte ooit gewonnen volgens plan, maar geen strijd werd ooit gewonnen zonder plan'* (p. 2), wat enerzijds de kracht en het belang van dit plan symboliseert, maar tegelijkertijd ook getuigt van realiteitszin (zie ook NOLF, 2015). De voorstellen moeten gelezen worden binnen een economische en begrotingscontext die zich kenmerkt door besparingen en bezuinigen. Niettegenstaande worden er politieke taboes doorbroken en doet de minister verschillende moedige voorstellen waarmee hij wil afrekenen met aanslepende gekende problemen zoals de overbevolking van de gevangenen, de beperkte implementatie van de Basiswet en van de externe rechtspositie van veroordeelde gedetineerden. En het mag gezegd: het is een goed onderbouwd en coherent plan dat verder bouwt op vroegere debatten omtrent deze materie en tegelijk nieuwe en soms gedurfde voorstellen lanceert.

Deze forumbijdrage bespreekt enkele elementen die betrekking hebben op het strafarsenaal en de strafuitvoering. Gezien het veelomvattende karakter van het plan blijft een aantal aspecten, zoals de problematiek van de geïnterneerden, het nieuw wetboek van strafvordering en/of de hervorming van de assisenprocedure onbesproken.

2. EEN REDUCTIONISTISCH GEORIËNTEERD PLAN

De penitentiaire overbevolking vormt al decennia de achilleshiel van het Belgische penitentiaire beleid. Net als in de plannen van vorige ministers van Justitie worden ook nu voorstellen gedaan ter remediëring. Daar waar in het verleden echter vooral werd ingezet op de uitbreiding van de gevangenis capaciteit (cf. opeenvolgende Masterplannen), lezen we nu dat ernaar gestreefd wordt om de gevangenis populatie terug te dringen tot maximaal 10.000 gedetineerden, wat het aantal gedetineerden per 100.000 inwoners alvast zou terugdringen tot onder de 100. Het voorstel doet ons trouwens denken aan een wetsontwerp ter 'optimalisering van de gevangenis capaciteit' (ook wetsontwerp 'quota' genoemd) uit 2001 van

¹ GEENS, K. (2015). *Het Justitieplan, een efficiëntere justitie voor meer rechtvaardigheid*. Brussel.

voormalig minister van Justitie VERWILGHEN waarbij werd voorgesteld om een maximumcapaciteit vast te leggen per gevangenis teneinde de overbevolking tegen te gaan. Dit is echter een stille dood gestorven wegens onvoldoende steun ...

Sinds de jaren tachtig is de gevangenispopulatie bijna verdubbeld, wat de laatste jaren grotendeels toe te schrijven is aan het stijgende aandeel veroordeelden met een straf totaal tussen de drie en tien jaar (DE RIDDER & BEYENS, 2014). Anderzijds wijzen recente cijfers van het Directoraat-Generaal Penitentiaire Inrichtingen (DG EPI) erop dat er sinds 2013 een daling van de gevangenispopulatie is ingezet. Op 31 mei 2013 telde de gevangenispopulatie nog 11.940 gedetineerden en voerden 1.335 gedetineerden (een deel van) hun straf uit onder elektronisch toezicht (ET). Op 26 maart 2015 was de gevangenispopulatie gedaald tot 11.341, maar zaten 1.923 gedetineerden onder ET. Dit wijst in eerste instantie op een verplaatsing van de strafuitvoering van de gevangenis naar het ET als uitvoeringsmodaliteit van de gevangenisstraf. De recente daling van de gevangenispopulatie moet ook deels gekaderd worden vanuit de overbrenging van geïnterneerden naar het FPC te Gent en door het stijgend aantal gerepatrieerde gedetineerden zonder recht op verblijf. Dit verklaart echter niet de volledige daling. Zeer recente cijfers van het DG EPI illustreren immers dat de gevangenispopulatie op 17 mei 2015 verder gedaald is tot 11.075 gedetineerden. Een systematische opvolging en analyse van de oorzaken van deze daling is daarom nodig om een toekomstig beleid uit te tekenen. Binnen welke categorieën doet deze daling zich voor? En moet deze afname toegeschreven worden aan een dalende instroom van gedetineerden of aan een verkorting van de detentieduur? Indien deze daling structureel is, is het belangrijk dat ook de geplande verderzetting van de uitbreiding van de gevangenscapaciteit zoals voorzien in het Masterplan op dit punt herzien wordt, zodat een Nederlands scenario vermeden kan worden. Door een grootscheeps bouwplan tijdens de jaren tachtig en een daling van de gevangenispopulatie sinds 2005 (BOONE & VAN SWAANINGEN, 2012) kampen onze noorderburen momenteel met een probleem van overcapaciteit, waardoor gevangenispersoneel moet worden ontslagen, gevangenis gesloten en zelfs buitenlandse gedetineerden worden aangetrokken om verdere ontslagen te vermijden.

Om dit streefdoel te bewerkstelligen, wordt de vrijheidsstraf expliciet als ultimum remedium naar voren geschoven en enkel voorbehouden voor de bestraffing van zwaardere inbreuken. Er wordt vertrokken vanuit het subsidiariteitsprincipe: *'Justitie wil recht spreken waar andere oplossingen falen, justitie wil gevangenis en internering aanbieden als geen andere bestraffing, respectievelijk verzorging mogelijk is.'* (p. 24). De minister spreekt zich ook heel duidelijk uit over de doelstelling van de gevangenisstraf, die hij omschrijft als de *'meest punitieve en sociaal ontregelende straf, die de beoogde herintegratie van de veroordeelde het meest bemoeilijkt'* (p. 43). De gevangenisstraf mag enkel *'opgelegd worden wanneer de beveiliging van de maatschappij dit vereist of andere straffen onvoldoende ontradend en/of bestraffend lijken, in het licht van de gepleegde feiten. Ook dan moet de aard van het gevangenisregime de re-integratie maximaal mogelijk maken'* (p. 43). Het plan gaat echter niet zo ver om doelstellingen in te schrijven in de strafwet, zodat de strafrechter hier een houvast zou aan hebben bij zijn strafbepaling, wat eerder door de subcommissie straftoemeting van de Commissie Holsters is voorgesteld (ROZIE, 2004).

Het terugdringen van de gevangenisbevolking wordt ook expliciet gelinkt aan de maatschappelijke en budgettaire kost van detentie, nl. de jaarlijkse kost per gedetineerde van € 49.048, die neerkomt op een gemiddelde van 133 euro per gedetineerde per dag.²

Om de gevangenispopulatie terug te dringen doet minister GEENS enkele concrete voorstellen. We laten de uitbreiding van de toepassing van de administratieve sancties, van de bemiddeling in strafzaken tot slachtofferloze misdrijven en van de minnelijke schikking

² Dit is een gemiddeld cijfer, want er zijn aanzienlijke verschillen in dagprijs tussen gevangenis.

buiten beschouwing, en richten onze aandacht op de voorlopige hechtenis en de uitbreiding van het gemeenschapsgerichte straffenpalet voor de vonnisrechter.

2.1. Inperking van de voorlopige hechtenis

Ongeveer een derde van de gevangenispopulatie wordt gevormd door voorlopig gehechten. De minister wil deze groep beperken. Opvallende voorstellen in dit kader zijn het optrekken van de termijn voor de verlenging van de voorlopige hechtenis tot twee maanden en het begrenzen van de duur van de voorlopige hechtenis in tijd, afhankelijk van de zwaarte van het misdrijf en de toepasbare strafmaat. De beperking in de tijd en de bijzondere motiveringsplicht moeten een positieve impact hebben op een spoedige afhandeling van het onderzoek. De vraag rijst echter of het optrekken van de verlengingstermijn een spoedige afhandeling net niet in de weg zal staan.³ Niettegenstaande lijkt ons de begrenzing van de maximale duur van de voorlopige hechtenis in de gevangenis alvast een voorstel dat verdere concretisering verdient.

Om de uitvoering van de voorlopige hechtenis in de gevangenis terug te dringen, wordt de toepassing van het ET in het kader van de voorlopige hechtenis uitgebreid en *verplicht* voor personen die verdacht worden van feiten strafbaar tot een gevangenisstraf van één tot drie jaar. We missen hier echter een berekening van het mogelijke effect van deze maatregel. Hoeveel verdachten zitten vandaag in voorlopige hechtenis voor dergelijke feiten? Indien het feit een gevangenisstraf van drie tot vijf jaar tot gevolg kan hebben, wordt een maximumtermijn voorzien waarbinnen de verdachte in voorarrest in de gevangenis kan verblijven. De rest van de voorlopige hechtenis moet dan uitgevoerd worden onder het regime van ET. Hoewel al deze initiatieven lovenswaardig zijn, is verdere concretisering van de uitvoering van de ET maatregel noodzakelijk. Wat zal er gebeuren met personen die verdacht worden van intrafamiliaal geweld en samenwonen met hun slachtoffers? In hoeverre zullen huisgenoten kunnen weigeren om het ET in hun woning uit te voeren? In deze gevallen zullen er andere plaatsen van uitvoering moeten gezocht of voorzien worden. Verder vermeldt het justitieplan niet welke technologie zal worden gebruikt om de aanwezigheid van de verdachte in de woning te controleren, noch zegt het iets over het ET-regime waaronder de verdachte de voorlopige hechtenis moet ondergaan. Momenteel moet de verdachte heel de dag thuis blijven, zonder dat hij/zij de woning mag verlaten, tenzij in één van de uitzonderingen voorzien door de wet. Om de aanwezigheid in de woning te controleren, wordt gebruik gemaakt van GPS-technologie, die echter net interessant is om *bewegingen* te controleren (BEYENS, 2015). De huidige toepassing van ET in de fase van de voorlopige hechtenis voorziet echter niet in de mogelijkheid om meer vrijheid van beweging toe te laten. Deze strikte toepassing leidt tot haast inhumane toestanden waar mensen 24 uur op 24 worden opgesloten in hun woning, die ze zelfs niet mogen verlaten om in hun dagelijkse behoeften te voorzien. Dit is een reëel probleem voor verdachten die alleen wonen en geen beroep kunnen doen op hulp van huisgenoten. Het is wachten op de aangekondigde evaluatie van dit GPS-systeem.

De minister benadrukt verder dat de voorlopige hechtenis geen ‘voorschot’ mag zijn op de straf die volgt, vanwege het vermoeden van onschuld, maar ook vanwege het beperkte regime in de gevangenis en de slechte omstandigheden waarin deze detentie wordt uitgevoerd. Belangrijk is bovendien dat, niettegenstaande wordt voorgesteld om de korte gevangenisstraffen af te schaffen (zie verder), er vandaag heel wat korte gevangenisstraffen worden uitgevoerd onder het regime van voorlopige hechtenis. De vraag rijst wat er zal ge-

³ Zie ook Bespreking van het Justitieplan, Verslag namens de commissie voor de Justitie, *Parl.St. Kamer*, 2014-15, DOC541019/001. Commentaar Dhr. VAN HECKE.

beuren na een periode van voorhechtenis en er geen onvoorwaardelijke gevangenisstraf van minder dan een jaar kan worden opgelegd (zie hieronder).

2.2. Op naar een afschaffing van de 'korte' gevangenisstraf?

Naast de beperking van de duur van de voorlopige hechtenis is het voorstel om de gevangenisstraf van minder dan één jaar af te schaffen wellicht een van de meest radicale. Het plan wijst erop dat korte gevangenisstraffen geen 'opvoedende' of re-integratieve effecten kunnen hebben en in praktijk meer schade toebrengen aan de veroordeelde dan dat er positieve gevolgen kunnen uit voortkomen. Criminologisch onderzoek wijst inderdaad al zeer lang op de vele nefaste en ongewenste neveneffecten van de gevangenisstraf, zoals de gevangenis als 'crime school', detentiest schade, gevolgen voor de huisgenoten en de familieleden, problemen om terug te keren naar de samenleving en van re-integratie, hoge recidivegraad na detentie, etc. (SNACKEN, 2010). Vanuit het principe van schadebeperking moet dit voorstel dus zeker gesteund worden. De vraag is echter of het op veel bijval zal onthaald worden door de magistratuur. Vanuit reductionistisch perspectief mogen we bovendien niet blind zijn voor het mogelijke ongewenste effect dat rechters straffen gaan opleggen van langer dan een jaar om toch maar een gevangenisstraf te kunnen opleggen.⁴ Om dit effect maximaal te beperken, is het belangrijk dat de rechter beschikt over een voldoende breed en gediversificeerd straffenpalet, dat wordt gevonden in de verdere toepassing van autonome straffen die uitgevoerd worden buiten de gevangenis en die ook een eigen karakter hebben.

2.3. Autonome gemeenschapsgerichte straffen moeten de onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen vervangen

Het justitieplan spreekt van nieuwe vormen van bestraffing '*naast en evenwaardig*' met de vrijheidsstraf en stelt voor om het autonome elektronisch toezicht, de autonome probatie en de bijzondere verbeurdverklaring als afzonderlijke hoofdstraf toe te voegen aan het straffenarsenaal van de rechter ten gronde. Hiermee wordt verder gevolg gegeven aan de voorstellen van de commissie Holsters (ROZIE, 2004).

Het autonome ET en de autonome probatie betreffen echter de verdere uitvoering van wetten die eerder zijn gestemd in 2014.⁵ De eerste stappen voor de invoering van het ET als autonome straf werden reeds gezet door voorganger ONKELINX, die een studie liet uitvoeren door het NICC over de wenselijkheid van het ET als autonome straf in de fase van de straftoemeting (GOOSSENS *et al.*, 2005). Hoewel hieruit bleek dat de magistraten zelf niet echt vragende partij waren en zij dit eerder zagen als een beslissing voor de strafuitvoeringsrechtbank (SURB), werd in 2014 een wet goedgekeurd die het mogelijk maakt om het ET op te leggen als autonome straf. Deze wet zal eind 2015 in uitvoering worden gebracht.

Tot op vandaag worden straffen tot drie jaar echter ook al bijna allemaal onder ET uitgevoerd, maar wordt de beslissing van omzetting van de gevangenisstraf naar een ET genomen door de gevangenisdirecteur. Het is dan ook af te wachten in welke mate en in welke gevallen het ET als autonome straf zal worden opgelegd door de rechter. Ondertussen ligt het NICC onderzoek tien jaar achter ons en is het ET een frequent toegepaste strafmodaliteit. Daarom verwachten we geen substantieel reducerend effect op de omvang van de gevangenispopulatie, aangezien de gevallen die beoogd worden met het autonome ET vandaag de facto reeds worden omgezet in ET in de fase van de strafuitvoering. De wet op het ET

⁴ Zie voor een gelijkaardig compensatoir effect dat we hebben vastgesteld inzake de straffen tot drie jaar, die vandaag hoofdzakelijk worden uitgevoerd onder ET (BEYENS & SCHEIRS, 2009).

⁵ Voor een uitgebreide analyse van de recente wetgeving in dit kader, zie DECAIGNY (2014).

als autonome straf stelt daarnaast dat het ET moet starten binnen de zes maanden na de uitspraak van de rechter. Rekening houdend met de wachtlijsten die er zich in het verleden vormden en de overbevraging van de Centra voor Elektronisch Toezicht⁶ zullen er maatregelen moeten genomen worden om een vlotte uitvoering te voorzien, zeker wanneer het aantal personen onder ET verder zal stijgen. Doordat deze bevoegdheid met de zesde staatsherforming is overgeheveld naar de Gemeenschappen wordt deze hete aardappel, en ook deze van de justitiële opvolging en ondersteuning van de justitiabelen, verschoven naar de Gemeenschappen. Gelet op de huidige besparingscontext valt te vrezen dat er, zoals vandaag reeds met het ET het geval is, vooral zal worden teruggevallen op de elektronische controle.

Het is nog meer koffiedik kijken hoe de probatie als autonome straf, die ook in uitvoering zal gebracht worden vanaf eind 2015, vorm zal krijgen. Maar ook hiervoor zullen we ons oor moeten te luisteren leggen bij minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin Jo VANDEURZEN.

2.4. Naar een herziening van de strafmaten?

Tot slot, als er gesleuteld wordt aan het straffenpalet en de strafmaat een leidend principe wordt voor de toepassing van de voorlopige hechtenis, is het voorstel van herziening van de strafmaten en aanpassing aan de huidige maatschappelijke gevoeligheden erg belangrijk. Er wordt verwezen naar een verlaging van de strafmaat voor bepaalde eigendoms- en vermogensmisdrijven en een verhoging van de strafmaten voor gewelds- en zedendelicten. We kijken uit naar het criminologisch onderbouwd 'taxatie-instrument' dat tegen midden 2015 wordt beloofd. Dit instrument moet toelaten om de strafwaardigheid van inbreuken te wegen aan de hand van verschillende criteria en indicatoren en zal de basis vormen van een globale doorlichting van het strafrecht. Zal men het echter aandurven om de strafmaten substantieel te verlagen en de gram van de publieke opinie te trotseren of zal het eerder een aanleiding zijn om strenger te straffen? Het zou in ieder geval interessant zijn om eens over het muurtje te kijken en ons te laten inspireren door de Nederlandse strafmaten, die over het algemeen heel wat lager liggen dan de Belgische.

3. ER WORDT GESLEUTELD AAN HET INVRIJHEIDSTELLINGSSYSTEEM

Ook inzake de invrijheidstelling lezen we enkele ambitieuze voorstellen.

3.1. Naar een (quasi-)automatische invrijheidstelling?

Veroordeelden met een gevangenisstraf tot en met vijf jaar zullen automatisch worden vrijgesteld na de helft van de straf, tenzij het Openbaar Ministerie bezwaar uit. Voor straffen langer dan vijf jaar blijft de tussenkomst van de SURB vereist, zoals dit vandaag het geval is voor gedetineerden met een straf totaal van meer dan drie jaar. Minstens twaalf maanden (vandaag zes maanden) voor de toelaatbaarheidsdatum zal aan de veroordeelde met recht op verblijf een beperkte detentie (BD) of een ET kunnen worden toegekend.

Hoewel we ons kunnen vinden in een automatische invrijheidstelling voor bepaalde categorieën gedetineerden, kunnen vragen gesteld worden bij de 'nieuwe' arbitraire breuklijn die gecreëerd wordt tussen veroordeelden met een straf tot vijf jaar en gedetineerden met een straf totaal van meer dan vijf jaar. Waarom de Commissie Holsters niet volgen, die voorstelt om, indien de gevangenisdirecteur, het Openbaar Ministerie en de veroordeelde

⁶ Met de zesde staatsherforming is de uitvoering van het ET geregionaliseerd en heeft België geen Nationaal Centrum voor ET meer, maar een Nederlandstalig en Franstalig centrum, die apart opereren.

het eens zijn over de strafuitvoeringsmodaliteit en de op te leggen bijzondere voorwaarden, een alleenzettelende strafuitvoeringsrechter via een verkorte procedure beslist, met een multidisciplinaire SURB als uitwijkmogelijkheid, ongeacht de strafduur (SNACKEN, 2004). We twijfelen er bovendien aan of het optrekken van de breuklijn van drie naar vijf jaar een oplossing zal bieden voor de stroeve en vaak laattijdige adviesverlening van de psychosociale dienst die terecht als bottleneck wordt gezien in de uitstroom van gedetineerden binnen de strafcategorie tussen drie en vijf jaar.

De automatische invrijheidstelling zal worden toegekend indien de wettelijke voorwaarden zijn vervuld en de veroordeelde zich akkoord verklaart met het naleven van algemene en bijzondere voorwaarden die hij op straffe van herroeping gedurende een bepaalde proeftermijn moet naleven. De voorwaarden zullen gericht zijn op het uitvoeren van een reclasseringsplan en het tegemoet komen aan mogelijke tegenaanwijzigingen. De gevangenisdirecteur zal de bijzondere voorwaarden op advies van de psychosociale dienst bepalen, wat weinig verschilt met de huidige situatie, waar de gevangenisdirecteur de (quasi-) automatische beslissing neemt om een veroordeelde in vrijheid te stellen. Het lijkt ons daarom beter om toch te opteren voor de tussenkomst van een strafuitvoeringsrechter en deze niet volledig buitenspel te zetten. De justitieassistent wordt belast met het toezicht tijdens de proeftijd.⁷ Gelet op de context van besparingen lijkt ons dit weinig realistisch. Vandaag wordt immers het grootste deel van de veroordeelden met een straf totaal tot drie jaar (quasi-) automatisch vrijgesteld met een beperkte of geen opvolging van de justitieassistent. Hoewel deze situatie verre van ideaal is, lijkt het ons financieel en organisatorisch onrealistisch om op korte termijn wel in een systematische opvolging te voorzien voor een dergelijke groep veroordeelden. We herinneren eraan dat met de zesde staats hervorming deze bevoegdheid weggenomen is bij het departement Justitie, waardoor de hete aardappel nogmaals wordt doorgeschoven naar de respectievelijke ministers van Welzijn. Het gevaar bestaat bovendien dat de opvolging door de vele dossiers gereduceerd zal worden tot een zuivere formele controle van de naleving van de bijzondere voorwaarden in de zin van 'fact checking' zoals het controleren van attesten waaruit blijkt of de veroordeelde zijn burgerlijke partij betaalt of regelmatig werkt, daar waar een meer uitgebreide opvolging, waarin er ook ruimte is voor de ondersteuning van gedetineerden de voorkeur geniet. Het zou wellicht meer aangewezen zijn om enkel een dergelijke systematische opvolging te voorzien op advies van de psychosociale dienst die het psychosociaal onderzoek uitvoert.

3.2. Rationalisering van de tijdsvoorwaarden

Het justitieplan voorziet in de aanpassingen van de tijdsvoorwaarden. De voorwaardelijke invrijheidstelling (VI) zal kunnen worden toegekend nadat de veroordeelde (minimaal) de helft van de gevangenisstraf heeft uitgezeten (momenteel is dat een derde voor primairen en twee derden voor recidivisten). De tijdsvoorwaarden worden opgetrokken omdat men de actuele drempel van een derde proportioneel te laag vindt en dit afbreuk doet aan de initieel door de rechter uitgesproken straf. Daarnaast is het vandaag ook zo dat de toelaatbaarheidsdrempel van een derde weinig toegepast wordt in de praktijk en de meeste veroordeelden pas veel later de gevangenis verlaten. De minister geeft bovendien terecht aan dat het niet uitgesloten is dat rechters rekening houden met de uitvoering van de door hun opgelegde straf in hun straftoemeting (zie ook BEYENS & SCHEIRS, 2009). Anderzijds benadrukt de minister dat de bestaande drempel van twee derden (dan weer) te hoog is en contraproductief zou zijn met het oog op de voorbereiding van de re-integratie van de veroordeelde

⁷ Zie ook Bespreking van het Justitieplan, Verslag namens de commissie voor de Justitie, *Parl.St. Kamer*, 2014-15, DOC541019/001.

in de maatschappij. Het zo lang uitstellen van een mogelijke invrijheidstelling kan ertoe leiden dat (nog) meer gedetineerden op strafeinde zonder voorwaarden, zonder ondersteuning en begeleiding worden vrijgesteld.

Hoewel we bovenstaande argumentatie kunnen volgen, voelt het toch aan alsof de minister hier voor een gemakkelijksoplossing kiest. Het optrekken van de toelaatbaarheidsdrempel zou ons inziens dan ook gepaard moeten gaan met een aanpassing van de strafmaten. Aangezien er over het 'ideale' minimale intramuraal door te brengen deel van de straf geen internationaal vergelijkbare en eenduidige gegevens bestaan in termen van recidive, blijft het bepalen van een toelaatbaarheidsdrempel een arbitraire oefening. Niettegenstaande blijft het formaliseren van een bestaande toestand (nl. slechts een zeer kleine minderheid gaat werkelijk na een derde voorwaardelijke vrij) een pragmatische opstelling, die een trage functionering van het systeem rechtvaardigt. Moest men vanaf dag één van de vrijheidsberoving starten met de opmaak van het individueel detentieplan, zoals de Basiswet voorziet, dan zou de invrijheidstelling beter voorbereid kunnen worden. Daarenboven zal moeten blijken of het optrekken van de tijdsvoorwaarden het streefdoel van het terugdringen van de gevangenispopulatie tot maximaal 10.000 gedetineerden niet onder druk zal zetten.

Los daarvan zijn we verheugd te lezen dat het onderscheid in de tijdsvoorwaarden tussen primair en recidivisten verdwijnt, daar dit wederom een arbitraire dualiteit betreft en recidivisten reeds in de straftoemingsfase zwaarder worden gestraft. De huidige dubbele verstrenging voor deze groep wordt hiermee dus ongedaan gemaakt. Het is bovendien positief, doch ironisch, om vast te stellen dat door deze beslissing het symbolische optrekken van de tijdsvoorwaarden voor veroordeelden tot een vrijheidsstraf van 30 jaar of levenslang die twee jaar geleden werd ingevoerd in de zogenaamde 'wet Martin' door dit nieuwe wetsvoorstel wordt genivelleerd.⁸

3.3. De proeftijd en de bijzondere voorwaarden worden aangepast

De toepassing van de bijzondere voorwaarden, alsook van de duur van de proeftijd blijven ongewijzigd in het plan. Onder de kop 'Nieuwe generationaliseerde tijdsvoorwaarden' lezen we: *'Ten derde mag niet worden vergeten dat aan de veroordeelden met straffen tot vijf jaar bij de van rechtswege vrijstelling op principieel de helft van de straf, altijd voorwaarden zullen worden opgelegd die gedurende een proeftermijn van jaren dienen te worden nageleefd. Het openbaar ministerie kan bij schending van de voorwaarden de zaak voorleggen aan de rechtbank met het oog op de herroeping.'* (p. 48, eigen cursivering).

Via deze paragraaf wil de minister duidelijk maken aan het publiek dat de VI niet zo maar een lichte maatregel is. De vraag rijst echter waarom er per definitie altijd voorwaarden moeten worden opgelegd. Waarom niet opteren voor een stelsel waarbij individueel maatwerk bepaalt of er überhaupt voorwaarden nodig zijn om het recidiverisico in te perken, zoals dat bijvoorbeeld in Nederland het geval is?⁹ Er zijn immers gedetineerden waar-

⁸ In maart 2013 werden de tijdsvoorwaarden voor personen veroordeeld tot een gevangenisstraf van dertig jaar of levenslang opgetrokken als gevolg van de VI toegekend aan Michelle MARTIN. Gedetineerden veroordeeld tot een vrijheidsstraf van dertig jaar tot levenslang waarbij het Hof van Assisen in het veroordelend arrest heeft vastgesteld dat de persoon voordien reeds veroordeeld is geweest tot een correctionele gevangenisstraf van minstens drie jaar, zonder dat er minder dan tien jaar is verlopen, dienen minstens negentien jaar van hun straf te hebben ondergaan alvorens in aanmerking te komen voor een VI. In geval van een eerdere criminele straf, moeten minimaal drieëntwintig jaar van de straf worden ondergaan. Deze nieuwe tijdsvoorwaarden werden meermaals bekritiseerd (SCHEIRS, BEYENS & SNACKEN, 2013; SCHEIRS, 2014a; VAN DEN BERGE & VERBRUGGEN, 2014).

⁹ In Nederland geschiedt de VI onder de algemene voorwaarde dat de veroordeelde zich voor het einde van de proeftijd niet schuldig maakt aan een strafbaar feit. Aan de VI kunnen daarnaast bijzondere voorwaarden betreffende het gedrag van de veroordeelde worden gesteld (art. 15a 1 en 2 wet Voorwaardelijke Invrijheidstelling).

bij een zeer laag recidiverisico wordt weerhouden en voor wie een loutere meldingsplicht wellicht zou volstaan. Deze groep gedetineerden aan een (standaard)pakket voorwaarden onderwerpen, voert de case load voor de justitiehuisen onnodig op en bovendien neemt de kans op schending bij een streng pakket voorwaarden toe, terwijl er van een causaal verband tussen de opgelegde voorwaarde en het risico op herval lang niet altijd sprake is. Daarnaast stellen we ons vragen bij de vermelding van 'een proeftermijn van jaren'. In de meeste Europese landen is de proeftijd van de bijzondere voorwaarden immers gelijk aan het nog te ondergaan strafdeel en duurt deze dus niet langer dan de initiële straf.¹⁰ België is hierin een uitzondering en men wenst dat blijkbaar zo te behouden. Onderzoek toont bovendien aan dat een proeftermijn die het strafeinde ruimschoots overschrijdt, bijdraagt aan de 'keuze' om 'tot strafeinde te gaan' in plaats van voor een VI, waarbij men wordt onderworpen aan een disproportioneel lange proeftijd (ROBERT, 2009; BECKMANN, *forthc.*) Het opleggen van een proeftermijn die het strafeinde ruimschoots overschrijdt kan dus alweer een contraproductief effect hebben op de reductionistische intenties.

3.4. Opvolging en controle?

Indien de veroordeelde de voorwaarden niet naleeft, de integriteit van derden ernstig in gevaar brengt of nieuwe strafbare feiten pleegt tijdens de proeftermijn, kan de strafuitvoeringsmodaliteit herroepen worden door de SURB op vordering van het Parket. Na de herroeping kan een veroordeelde niet meer automatisch worden vrijgesteld, maar enkel via een beslissing van de SURB. Gelet op de stijgende groep gedetineerden wiens VI herroepen wordt (SCHEIRS, 2014b), zal dit er mogelijk toe leiden dat een groot deel van de veroordeelden met een gevangenisstraf tot en met vijf jaar bij een volgend verzoek eveneens voor de SURB moet verschijnen, wat de werklast van de SURBs terug aanzienlijk zal verhogen en mogelijk een deel van de rationalisatie, gecreëerd door de automatische invrijheidstelling, zal teniet doen.

Ten slotte voorziet het justitieplan in overeenstemming met het regeerakkoord (Regeerakkoord MICHEL I, 2014) in de mogelijkheid voor de strafrechter om een beveiligingsperiode uit te spreken voor bepaalde ernstige misdrijven, zoals terroristische feiten die de dood tot gevolg hebben, verkrachting of aanranding van de eerbaarheid die de dood tot gevolg hebben ... Voor straffen van bepaalde duur kan deze periode maximum twee derden van de uitgesproken straf bedragen, tijdens dewelke geen VI mogelijk is. Voor levenslang veroordeelden zou dit twintig jaar zijn. Daar waar de minister doorheen het plan een aantal gedurfde keuzes neemt, lijkt hij hier de publieke opinie te willen volgen. De beveiligingsperiode doet eveneens afbreuk aan de relatieve autonomie van de strafuitvoering ten opzichte van de straftoemeting, waar het de SURB is die dergelijke beslissingen neemt vanuit een re-integratief perspectief. We betreuren dan ook sterk dat de weerstand tegen de beveiligingsperiodes hiermee verder wordt gebroken.

3.5. Invrijheidstelling van gedetineerden zonder verblijfsrecht

Aangezien de categorie veroordeelden zonder verblijfsrecht op bijna een vierde van de totale gevangenispopulatie wordt geschat en deze steeds maar aangroeit (DE RIDDER & BEYENS, 2014), is het niet verwonderlijk dat een apart onderdeel van het justitieplan aan deze categorie gedetineerden wordt gewijd.

¹⁰ Dit is bijvoorbeeld het geval in Nederland, Oostenrijk, Finland, Frankrijk en Duitsland (zie PADFIELD *et al.*, 2010).

Een eerste reeks voorstellen betreft het rechte trekken van een aantal inconsistenties in de Wet op de Externe Rechtspositie. Zo wil de minister van Justitie tegemoet komen aan bestaande kritieken betreffende de gebrekkige definiëring en de onduidelijkheid bij de op te leggen voorwaarden. Het justitieplan stipuleert nu concreet de voorwaarde van niet-terugkeer naar België gedurende een proeftijd voor deze groep, *tenzij de veroordeelde in regel is met het verblijfsrecht én de strafuitvoeringsrechtbank hem dat zou toelaten*' (p. 50). Daarnaast verduidelijkt het justitieplan dat deze groep veroordeelden expliciet uitgesloten zal worden van het toekennen van de strafuitvoeringsmodaliteiten ET en BD. Dit was echter niet opgenomen in de initiële tekst van de wet op de externe rechtspositie,¹¹ waardoor er onduidelijkheid bestond in de praktijk. Het justitieplan maakt hier komaf mee en stelt expliciet een aparte penale logica voorop voor deze groep: *'Mensen zonder verblijfsrecht komen niet in aanmerking voor alternatieve strafuitvoeringsmodaliteiten, gericht op integratie in de Belgische samenleving'* (p. 50).

Toch verschaft het justitieplan hier ook geen volledige helderheid. Zo lezen we dat *'de wetgeving wordt aangepast om erin te voorzien dat personen zonder verblijfstitel kunnen worden in vrijheid gesteld op voorwaarde dat zij in principe niet terugkeren naar België na vrijlating en verwijdering van het grondgebied'* (p. 50). De formulering laat echter in het midden welke interpretatie dient gegeven te worden aan de bewoording 'na vrijlating en verwijdering van het grondgebied'. Zet dit de deur op een kier voor een voorlopige invrijheidstelling waarbij de imminente verwijdering moet plaatsvinden opdat de invrijheidstelling wordt toegekend? Dit is vandaag immers niet het geval, maar de bewoording in het justitieplan maakt een dergelijke interpretatie mogelijk.

Sedert de wetswijziging van 15 maart 2012 bepaalt art. 20/1 van de Wet op de externe rechtspositie bovendien dat een veroordeelde zonder verblijfsrecht twee maanden voor het einde van het uitvoerbaar gedeelte van de vrijheidsstraf of van de vrijheidsstraffen waartoe hij is veroordeeld reeds in vrijheid gesteld kan worden met het oog op de verwijdering van het grondgebied. Minister GEENS plant deze termijn op te trekken tot zes maanden en wenst hiermee uitdrukkelijk de verwijdering vanuit de gevangenis te faciliteren. Het justitieplan geeft echter geen aanduiding of eenzelfde periode zal gelden voor gedetineerden zonder verblijfsrecht met een straf totaal tot vijf jaar. Heden geldt immers dat de invrijheidstelling van gedetineerden zonder verblijfsrecht met een straf totaal tot en met 3 jaar mogelijk wordt *'op het ogenblik van de effectieve verwijdering of de overbrenging naar een centrum en dit vanaf twee maanden voorafgaand aan de datum waarop, overeenkomstig de MO 1771, beslist werd de voorlopige invrijheidstelling toe te kennen en ten laatste tien dagen na deze datum'* (MO 1771; MO 1815).

Deze voorstellen bestendigen dus de tendens van de voorbije jaren waarbij men de verwijdering van het grondgebied van veroordeelden zonder verblijfsrecht tracht te faciliteren (zie e.g. BREULS & DE RIDDER, 2014). Daar waar in het verleden de samenwerking tussen de FOD Justitie en de Dienst Vreemdelingenzaken niet altijd even optimaal verliep (zie JANSEN, DE RIDDER & SCHEIRS, 2010), houdt de minister in dit justitieplan dus uitdrukkelijk rekening met doelstellingen van het migratiebeleid: *'De bedoeling is om de wetgeving zo te hervormen dat zoveel als mogelijk complementariteit wordt bereikt met het migratie- en terugkeerbeleid en de beslissingen van de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ)'* (p. 50). Ook deze maatregel dient het doel van reductie van de gevangenispopulatie.

¹¹ Het Hof van Cassatie stelde gelijkaardig in haar rechtspraak dat de wet niet bepaalt dat: *'een ononderbroken wettig verblijf in België een voorwaarde is voor de ontvankelijkheid van een verzoek tot beperkte detentie'* (Cass. 20 januari 2009, P.08.1930.N/1).

4. VERSTERKING VAN DE INTERNE RECHTSPOSITIE

Het justitieplan bevat tevens een behoorlijk aantal punten met betrekking tot de interne rechtspositie van gedetineerden. Zo zijn we verheugd te lezen dat de Basiswet volledig in werking zal treden (weliswaar na enkele wijzigingen), zodat we tien jaar na de goedkeuring van deze wet een stap dichterbij komen bij een volwaardige rechtspositie voor gedetineerden. Het justitieplan is echter weinig concreet wat betreft de aard van de voorgestelde wijzigingen. Het plan schenkt onder meer ook aandacht aan gezondheidszorg voor gedetineerden en het belang van een tijdige detentieplanning. We beperken ons hier tot de passages over het onafhankelijke toezicht op het gevangeniswezen, het klachtenrecht, de gevangenisarbeid en de minimale dienstverlening.

4.1. Onafhankelijk toezicht op gevangenis

In lijn met het regeerakkoord wenst de minister de bepalingen van de Basiswet inzake het toezicht op de gevangenis in werking te laten treden. Om hun onafhankelijkheid te versterken, zullen de toezichtinstellingen worden verbonden aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers en niet langer onder de bevoegdheid van de minister van Justitie vallen. Dit werd eerder al aangemoedigd (DAEMS & VANDER BEKEN, 2011) en ook wij kunnen ons hier helemaal vinden. De bepalingen in verband met de werking, de samenstelling en het statuut van de leden zullen eveneens aangepast worden, rekening houdend met de aanbevelingen van de Centrale Toezichtsraad. In hun laatste jaarrapport (2008-2010) formuleert de Raad onder meer de wens om te voorzien in vast personeel onder het gezag van de controlerende organen die de vrijwilligers kunnen bijstaan. Tevens pleit de Raad voor een vergoeding van de leden. Het valt echter af te wachten welke concrete initiatieven zullen genomen worden en of deze maatregelen de slagkracht van de toezichtsorganen in de toekomst effectief zullen kunnen vergroten. De adviezen en opmerkingen van de commissies van toezicht zijn vandaag immers niet bindend voor de directie waardoor VANDER BEKEN (2008) eerder al sprak van ‘tandeloze tijgers’.

4.2. Formeel klachtenrecht van gedetineerden

Het formele klachtenrecht, voorzien in de Basiswet, heeft tot doel om gedetineerden laagdrempelige en kosteloze toegang te garanderen tot een extern rechtsprekend orgaan. Klachten met betrekking tot elke beslissing die door of namens de gevangenisdirecteur ten aanzien van hen werden genomen, kunnen hier worden ingediend. Vandaag kan de gedetineerde zich enkel richten tot de directeur, de commissie van toezicht voor een informele klachtenbehandeling of tot de gewone rechtbanken en de Raad van State. In het justitieplan geeft de minister aan dat na grondige studie en advies van de Raad en de commissies van toezicht *overwogen kan worden* om het klachtenrecht effectief in te voeren. We betrouwen deze toch erg voorzichtige formulering en hopen dat de minister het niet bij *lip service* houdt. Er zouden ons inziens dan ook op korte termijn respectievelijk een beroepscommissie en een klachtencommissie moeten worden opgericht, die wordt voorgezeten door een rechter, zoals tien jaar geleden is voorzien in de Basiswet.

4.3. Gevangenisarbeid

Met de creatie van nieuwe arbeidsplaatsen en de daling van de gevangenispopulatie beoogt de minister meer gedetineerden arbeid aan te bieden. Hiermee wordt eindelijk aandacht

besteed aan één van belangrijkste tijdsbestedingen voor gedetineerden en tevens een van de weinige bronnen van inkomsten waarop zij beroep kunnen doen tijdens hun detentie. Niet onbelangrijk is echter dat buitenlands onderzoek aantoonde dat de privatisering van bepaalde diensten een vermindering van arbeidsmogelijkheden voor gedetineerden tot gevolg kan hebben (CROSS & MAC DONALD, 2009). Aangezien de minister de samenwerking met de private sector zal verder zetten, hopen wij dat hij deze mogelijke ongewenste effecten niet zal veronachtzamen. Bovendien stellen wij ons de vraag of men naast de verhoging van het aantal arbeidsplaatsen ook oog zal hebben voor de kwaliteit en de inhoud van het aangeboden werk. Gedetineerden geven immers aan dat de huidige gevangenisarbeid als erg routineus en saai wordt ervaren. Werk dat weinig uitdaging biedt, kan demotiverend werken en belemmert gedetineerden in het aanleren van nieuwe competenties (BEYENS & BOONE, 2013). De minister gaat in zijn justitieplan echter vooral in op het financieel voordeel dat de gevangenis zelf kunnen halen uit deze gevangenisarbeid. Hoewel dit financieel voordeel gebruikt wordt om opleidingen te organiseren, hopen wij dat er verder gereflecteerd wordt over de arbeidsvergoedingen aangezien deze de vooropgestelde doelstellingen van de minister, zoals afbetalingen aan het slachtoffer en de re-integratie van de gedetineerden ten goede kunnen komen. Wij hopen niet alleen dat de artikelen in de Basiswet die arbeid in de gevangenis organiseren zo snel mogelijk worden ingevoerd, maar dat de minister ook verder gaat. Vandaag genieten gedetineerden immers nog altijd niet dezelfde arbeidsrechtelijke bescherming als werknemers in de vrije samenleving, hetgeen indruist tegen het normaliseringsprincipe dat de Basiswet vooropstelt.

De minister wijst op het belang van vormingsactiviteiten voor gedetineerden. Hoewel deze activiteiten onder de bevoegdheid van de Gemeenschappen vallen, is aandacht voor opleiding essentieel in het kader van de voorbereiding van de re-integratie. In de praktijk blijkt de samenwerking tussen de actoren van justitie en de deelstaten echter niet altijd vlot te verlopen, waardoor praktische samenwerkingsproblemen de uitvoering van deze activiteiten belemmeren (HELLEMANS *et al.*, 2008).

4.4. Minimale dienstverlening

Bij het begin van de legislatuur is een intensief overleg gestart met de vertegenwoordigers van het penitentiair personeel. Zeven werkgroepen zagen het licht waaronder een werkgroep rond de gegarandeerde dienstverlening. De minister laat echter niet echt in zijn de kaarten kijken wat betreft de minimale dienstverlening. Tijdens de parlementaire bespreking stelt hij al wel dat hij, indien het overleg geen vruchten afwerpt, overeenkomstig het regeerakkoord zelf een initiatief zal nemen. Naar aanleiding van de ingebrekestelling door het CPT en het protocolakkoord van het sectorcomité III – Justitie, nr. 351 d.d. 19 april 2010, stelt de regering namelijk een gegarandeerde dienstverlening in het vooruitzicht teneinde de basisrechten van de gedetineerden te vrijwaren. Dit is een positieve ontwikkeling wat ons betreft. De precieze modaliteiten zullen bepaald worden in overleg met de sociale partners. De concrete inhoud van deze modaliteiten blijft voorlopig nog een open vraag. Wel is alvast duidelijk dat men vooral vanuit de regering zal pogen de minimale dienstverlening in te voeren (zie ook DE RUYVER, 2015).

5. CONCLUSIE. EEN HINK, EEN STAP EN EEN SPRONG, MAAR HOPELIJK GEEN RODE VLAG

De minister heeft ongetwijfeld een sterk plan uitgewerkt met een aantal krachtige en gedurfde analyses die de basis leggen voor een ambitieuze hervorming. Hoewel de concretisering op verschillende vlakken ontbreekt, getuigt de tekst van visie en sluit hij aan bij

vroegere debatten en reductionistische voorstellen over de bestraffing. De gevangenisstraf wordt expliciet als *ultimum remedium* naar voren geschoven, wat gelegitimeerd wordt door systemische argumenten (duur, overbevolking), maar ook door penologische principes (schade, niet-effectief). Er wordt meermaals herhaald dat re-integratie (weer) een belangrijke doelstelling van de strafuitvoering moet worden en er wordt een maximum vooropgesteld aan de omvang van de gevangenispopulatie. Helemaal nieuw zijn vele ideeën echter niet en sommige voorstellen zouden in de praktijk wel eens kunnen leiden tot een toename van de gevangenispopulatie, daar waar formeel het tegengestelde beoogt wordt, maar aan voorstellen en ambitie geen gebrek. In de bijlage bij het plan wordt ook een timing vooropgesteld van de verdere werkzaamheden, al krijgen we weinig inzage in hoe alles concreet zal worden omgezet in de praktijk. Daarnaast moeten de voorstellen nog in verschillende wetsontwerpen worden gegoten (cf. zogenaamde 'potpourriwetten' I, II en III).

Gelet op de precaire budgettaire context valt echter vooral te betreuren dat er geen berekening is van de financiële implicaties van de voorstellen. De uitvoerbaarheid van dit justitieplan staat of valt immers met de beschikbaarheid van voldoende financiële ruimte. In de bespreking van het plan in de Kamer meldt de minister dat het zijn uitdrukkelijke keuze is geweest om geen financiële cijfers voor te leggen.¹²

Er kan ons inziens bovendien enkel bespaard worden via het terugdringen van het aantal gedetineerden tot maximum 10.000, indien de plannen tot uitbreiding van de gevangencapaciteit hiermee in overeenstemming worden gebracht. En over de capaciteit blijft het plan toch wel erg dubbelzinnig. Er wordt gesteld dat de *'masterplannen gevangenissen I en II onverkort zullen worden uitgevoerd en dat Masterplan III (dat nog in de maak is) zal worden geëvalueerd en zo nodig aangepast'* (p. 17). Er worden projecten voorzien te Leopoldsburg en Verviers, en Aalst en Oostende zullen verder worden bestudeerd als vestigingsplaatsen. *'Deze projecten zullen voor de zomer aan de ministerraad worden voorgelegd, waarbij ook de afweging wordt gemaakt wat de meest gunstige realisatie- en financieringsvorm is'* (p. 95), waarmee meteen de deur wordt open gehouden voor een verdere publiek- private samenwerking. Het is dan ook belangrijk dat de voorziene capaciteitsuitbreiding geëvalueerd wordt rekening houdend met de daling van de gevangenispopulatie die wordt nagestreefd en actueel reeds is ingezet.

Daarnaast betreuren we dat de minister een voorstel doet tot differentiatie van straffen en strafuitvoering, maar met geen woord rept over het Huizen project (CLAUS *et al.*, 2013; BEYENS *et al.*, 2014), dat middelen vraagt voor proefprojecten. In een antwoord op een vraag hieromtrent in de Kamer op 23 maart 2015¹³ blijft de minister zeer voorzichtig en stelt hij dat hij *'kleinere projecten genegen is'* zonder zich echter op enigerlei wijze te verbinden tot een proefproject.

Het valt verder op dat het plan ook weinig aandacht heeft voor de kwaliteit van de invulling van de straffen. Het is inderdaad zo dat heel wat verantwoordelijkheden hiervoor bij de Gemeenschappen liggen, zeker na de zesde staatshervorming, maar wordt de hete aardappel nu niet net iets te veel doorgeschoven? Waar er binnen het gevangeniswezen op personeel bespaard zal worden, blijft bovendien onbesproken. Wordt er bespaard op de psychosociale diensten en/of gevangenisbewaarders? En wat met de broodnodige opleiding van het personeel?

De minister start nu met een periode van officiële consultatie. *'De voorstellen zijn niet te nemen of te laten, en zijn ongetwijfeld voor verbetering, verfijning en aanvulling vatbaar'*

¹² Zie ook Bespreking van het Justitieplan, Verslag namens de commissie voor de Justitie, *Parl. St. Kamer*, 2014-15, DOC541019/001.

¹³ Zie ook Bespreking van het Justitieplan, Verslag namens de commissie voor de Justitie, *Parl. St. Kamer*, 2014-15, DOC541019/001. Commentaar Mevr. DE WIT, 15-16.

(p. 10). In 2015 zal een multidisciplinaire werkgroep een aantal wetswijzigingen mee kunnen voorbereiden. Hopelijk worden bovenstaande penologische argumenten ook gehoord in deze discussie zodat de sprong goed voorbereid kan genomen worden, de minister goed kan landen en er geen rode vlag zal volgen ...

REFERENTIES

- BECKMANN, M.M. (Forth). *A comparative research on prison release pathways, post-incarceration sentence-implementation and the experience of parole in Belgium and the Netherlands*.
- BEYENS, K. (2015). De opmars van (informatie)technologie in de Belgische strafuitvoering. Waar zijn de limieten? *Orde van de Dag*, (69), 86-94.
- BEYENS, K., CLAUS, H. & NAESSENS, L. (2014). Meer van hetzelfde: is dat wel een goed idee? *Panopticon, tijdschrift voor strafrecht, criminologie en forensisch welzijnswerk*, 35(3), 213-218.
- BEYENS, K., BOONE, M., M.W.V. LIEFAARD, T., KOX, M., VANHOUCHE, A.-S. & VAN DER POEL, S. (2013). *'Zeg maar Henk tegen de chef'. Ervaringen met het Belgische detentieregime in de PI Tilburg*. Boom: Lemma.
- BEYENS, K., & SCHEIRS, V. (2009). Geruchten, frustraties en verdeeldheid. Belgische strafrechtters over de strafuitvoering. *Proces*, 88(2), 16-34.
- BOONE, M. & VAN SWAANINGEN R. (2012). Dalende detentiecijfers in Nederland: strafwerk voor Gerard de Jonge? In G. DE JONGE, J. CLAESSEN & D. DE VOCHT (eds.), *Humaan Strafwerk. Liber Amicorum*. Nijmegen: Wolf legal Publishers, 1-17.
- BREULS, L. & DE RIDDER, S. (2015). De Wet op de Externe Rechtspositie als werkinstrument bij het repatriëren van vreemdelingen zonder recht op verblijf? *Fatik. Tijdschrift voor Strafbeleid en Gevangeniswezen*, 31(144), 4-15.
- CLAUS, H., BEYENS K., DE MEYERS, R., GRYSOON, M. & NAESSENS, L. (2013). *Huizen. Naar een duurzaam penitentiaire aanpak*. Brussel: ASP.
- DAEMS, T. & VANDER BEKEN, T. (2011). Alleen voor amateurs. Reflecties over en vanuit het extern toezicht op gevangenen. *Orde van de Dag*, 55, 73-78.
- DECAIGNY, T. (2014). Nieuwe correctionele hoofdstraffen: de straf onder elektronisch toezicht en de autonome probatiestraf. *Tijdschrift voor Strafrecht*, (4), 211-225.
- DE CLERCK, S. (1996). *Oriëntatienota Strafbeleid en Gevangenisbeleid*. Brussel: Ministerie van Justitie.
- DE RIDDER, S. & BEYENS, K. (2014). 'Illegalen' in de gevangenis. Een eerste analyse van de gevangenispopulatie in België op basis van de verblijfstatus. In L. PAUWELS, S. DE KEULENAER, S. DELTENRE, E. DEVROE, J. FORCEVILLE, W. HARDYNS, R. KERKAB, E. MAES, D. MOONS, J. PLESSERS, S. PLEYSIER & P. PONSAAERS (eds.), *Criminografische Ontwikkelingen III: van (victim)survey tot penitentiaire statistiek*. Antwerpen: Maklu, 175-195.
- DE RUYVER, B. (2015). Aan uitdagingen geen gebrek! Een analyse van de beleidsintenties van de ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken. *Panopticon, tijdschrift voor strafrecht, criminologie en forensisch welzijnswerk*, 36(2), 81-87.
- GOOSSENS, F., MAES, E., DELTENRE, S. & VANNESTE, C. (2005). *Onderzoek met betrekking tot het invoeren van het elektronisch toezicht als autonome straf*. Brussel: NICC, 189.
- HELLEMANS, A., AERTSEN, I. & GOETHALS, J. (2008). *Externe evaluatie strategisch plan hulp- en dienstverlening aan gedetineerden*. Leuven: Leuvens Instituut voor Criminologie.
- JANSEN, H., DE RIDDER, S. & SCHEIRS, V. (2010). Eindelijk vrij! Een terugkeer naar (n)ergens: de invrijheidstelling van illegale gedetineerden. *Fatik*, 126, 6-15.
- NOLF, J. (2015). *Justitie is oorlog*. Opiniestuk verschenen op www.deredactie.be op 20/03/2015.

- ROBERT, L. (2009). Geleidelijke terugkeer of plotse overgang naar de samenleving? Langgestrafte gedetineerden in de gevangenis van Andenne. In T. DAEMS, P. PLETINCX, L. ROBERT, V. SCHEIRS, A. VAN DE WIEL & K. VERPOEST (eds.), *Achter tralies in België*. Gent: Academia Press, 163-191.
- PADFIELD, N., VAN ZYL SMIT, D. & DUNKEL, F. (eds.) (2010). *Release From Prison. European Policy And Practice*. New York: Routledge.
- ROZIE, M. (2004). De voorstellen van de subcommissie Straftoemeting. In I. AERTSEN, K. BEYENS, S. DE VALCK & F. PIETERS (eds.), *De Commissie Holsters buitenspel? De voorstellen van de commissie Straftoemeting*. Brussel: Politeia, 21-25.
- SCHEIRS, V., BEYENS, K. & SNACKEN, S. (2013). Justitie op buikgevoel. De Straftoemeting buitenspel in de strijd voor een geloofwaardige justitie? *De Morgen*, 23 januari 2013.
- SCHEIRS, V. (2014a). *De Straftoemeting buitenspel aan het werk*. Antwerpen: Maklu.
- SCHEIRS, V. (2014b). Non-compliance als deel van het re-integratieproces? Enkele reflecties over het herroepen van de voorwaardelijke invrijheidstelling, *Panopticon, tijdschrift voor strafrecht, criminologie en forensisch welzijnswerk*, 35(5), 385-391.
- SNACKEN, S. (2004). De voorstellen van de subcommissie Externe rechtspositie van gedetineerden. In I. AERTSEN, K. BEYENS, S. DE VALCK & F. PIETERS (eds.), *De Commissie Holsters buitenspel? De voorstellen van de commissie Straftoemeting*. Brussel: Politeia, 37-70.
- SNACKEN, S. (2010). Het leven in de gevangenis, *Fatik, tijdschrift voor strafbeleid en gevangeniswezen*, 127, 17-22.
- VAN DEN BERGE, Y. & VERBRUGGEN, F. (2014). Langzaam maar onzeker: het wettelijk kader voor een geleidelijke terugkeer naar de maatschappij. In K. BEYENS, T. DAEMS & E. MAES (eds.), *Exit gevangenis? De werking van de strafmodaliteiten en de wet op de externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf*. Antwerpen: Maklu, 31-74.
- VANDER BEKEN, T. (2008). Beklagrecht en toezicht op gevangenen in tijden van nood. Zuerst kommt das Fressen und dann die Moral. *Panopticon, tijdschrift voor strafrecht, criminologie en forensisch welzijnswerk*, 29(2), 1-6.